

Pastabos pačiam sau

Prezidento pamokos

Prezidento Valdo Adamkaus metinio pranešimo vertinimai atskleidė, kad dalis valdžios ir visuomenės ne tik nenori pripažinti savo klaidų, bet ir nemato prasmės iš jų mokytis. O ką jau kalbėti apie pagarbos atidavimą dvi kadencijas baigusiam šalies vadovui, kuris aukštai pakėlė prezidento kaip asmenybės ir šalies moralinio garanto kartelę. Bet ką padarysi, jeigu dalies parlamentarų ir dalies piliečių moralė žema – tuomet prezidentas kaip atstovaujantysis tautą asmuo neatitinka atstovaujamyjū. Gal tuo ir nereikėtų stebėtis – nemažai piliečių kai kuriuose žiniasklaidos organuose mano, kad prezidentas turi valdyti šalį, o ne jai atstovauti. O jeigu išgylintume į „valdančio“ prezidento sampratą, tai netruktume suprasti, kad omeny turimas ne kas kita, o „kietos rankos“ modelis, trumpiau tariant, diktatūra. Ir dažniausiai tokio valdžios modelio ilgisi žmonės su baudžiauninko genais, nevertinantys asmenine atsakomybe ir iniciatyva pagrįstos individo laisvės.

Ir užtat labai keista, kai tokie žmonės, manipuluojami politikų, suinteresuotų anaip tol ne „kietos“, o veikiau – paklusnios jų interesams, taigi, „minkštos rankos“ valdymo modeliu, prezidentą apkaltina dėl dalykų, kurie neretai yra pačių piliečių rankose, kurie priklauso nuo piliečių sąmoningumo ir iniciatyvos. Pavyzdžiui, keliamas triukšmas dėl to, kad „ekologiškas“ prezidentas nieko nepadarė, kad danų kiaulidės nesmardintų Lietuvos. Tada galima paklausti, ką galvojo patys ūkininkai ir žemdirbiai, kai jų žemes supirkinėjo neaiškūs verslininkai, ką veikė Žemės ūkio ministerija ir tuometinė jos vadovė, beje, dabar kandidatuojanči į prezidento postą?.. Kodėl nekaltiname jos?.. Nejaugi ponია Prunskienė, taip besirūpinanti nacionaliniais interesais ir ekonomikos pakėlimu, nieko apie tai nežinojo?.. Apkaltinkime prezidentą dar ir dėl savo šiukšlių, kurias suverčiame kiemuose ir miškeliuose.

O faktas, kad Prezidentūra neseniai į biudžetą atidavė sutaupytus milijoną litų, turėtų priversti bent jau patylėti G. Kirkilo vyriausybės narius, kurie, kai Prezidentūra taupė, švaistė valstybės išdą ir valstybės rezervą. Žinoma, niekas veikiausiai neiškels bylos socdemų vyriausybei dėl iššvaistyto valstybės ir piliečių turto. Nėra ko stebėtis – juk niekas nesibylinės ir su socdemų garbės pirmininku A. Brazausku, kurio vadovaujama vyriausybė iš „Alitos“ pardavimo proceso sąmoningai išstūmė italų verslininką Boscą ir taip „uždirbo“ Lietuvai beveik keturiasdešimt milijonų litų nuostolio. O juk šitokios sumos dabar pakaktų baigti Valdovų rūmams. Ar moraliu tada prašyti iš valstybės pinigų, sakant, kad vienas kitas milijonas nieko nereiškia?.. Moraliu politikui tai daug ką reikštų.

Darbo partijos kandidatės, kuri teigia, kad reikia panaikinti prezidento instituciją kaip nereikalingą, nes taip sutaupysime lėšų, matyt, reikėtų paklausti, ką ji padarė, kad sutaupytų lėšų, būdama Seimo nare. Ir nejaugi ji taip prastai išmano Konstituciją, kad nežino, kad prezidentas pats savęs panaikinti negali?.. Tai gali Seimas. Kodėl ji šio klausimo nekėlė, būdama Seimo nare?.. O gal ji supranta taupymą kaip jos partijos narių įsteigtą ir išplėtotą „Krekenavos“ taupymo metodą – mokėti algas vokeliuose?..

Kaži ar verta kalbėti apie kitus kandidatus, nes, mano manymu, jų galimybės – minimalios. Išskyrus, žinoma, D. Grybauskaitę, kurios eurokomisarės patirtis, ekonomikos išmanymas ir moralinė pozicija tautos interesų atžvilgiu bene labiausiai priartėja prie kadenciją baigiančio prezidento iškeltos kartelės. Taigi tie, kurie kritiškai žvelgia į prezidento instituciją ir paties prezidento nueitą kelią – tiems pravartu kritiškai įvertinti save. Mokykimės iš V. Adamkaus, nes kaži kada beturėsime tokio aukšto tarptautinio lygio standartus atitinkantį prezidentą.

Renata Šerelytė

Janina Degutytė

Kitame numeryje:

- Kęstutis Trimakas. Katalikiškas „Draugo“ charakteris.
- Bitė Vilimaitė. Novelės.
- Virginija Paplauskienė. Literatūros kritikas V. A. Jonynas.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Vytautas Augustinas. Videniškių kaimo vieškeliu.

Lietuvai

Tu – mažutė, tu telpi visa
Į Čiurlionio karalių delnus...
Tu – riekelė duonos kasdieninės
Ant pasaulio vaišių pilno stalo...

Tu ant gaublio – mažas lopinėlis,
Žalgirio šarvų plieninis žvynas.
Pirčiupio liepsnos ir kraujo ženklas.
Ežerų dangaus tyriausias lašas.
Žalias rytas ant pilkų arimų,
Spindulių lietus aikštės erdvėj.
Tu – ant gaublio – padūmavęs gintaras
Su pušies kvapu ir kraujo atšvaitu...

Tiktai mūsų meilėj – tu didžiulė.
Mūsų delnuose – tu nesudeginama.
Mūsų ilgesy – brangiausia pasaka.
Mūsų akyse tu – saulės kraštas.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1–as psl. Renata Šerelytė. Prezidento pamokos.
- 2–as psl. Mažoji Kultūros anketa: D. Radzevičius ir D. Šniukas.
- 3–as psl. Nijolė Miliauskaitė. Eilėraščiai.
- 4–as psl. Stasys Goštautas. Kaip „Draugas“ įprasmino išeivijos likimą.
- 6–as psl. Vytautas Žeimantas. Vlado Šlaito premija.
- 7–as psl. Gediminas Indreika. Vilniaus miesto teatro istorija.
- 8–as psl. Pavasarinis „Lituanus“ numeris.

Mažoji Kultūros ANKETA

Gegužės 7 d. nepriklausoma Lietuva kasmet mini ir švenčia Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną. Pačiame pavasario gražume švenčiama ši diena įprasmina lietuvių spaudos nueitą, kupiną kančių (lietuviško rašto ir spaudos draudimas) ir kovų kelią, lietuvių dvasios tvirtybę, ginant savo dvasines vertybes. O šiemet spaudos darbuotojams, žurnalistams ji ypač reikšminga, nes minime 80-ąsias Lietuvos žurnalistų sąjungos (LŽS) įkūrimo metines. LŽS irgi praėjo kupiną dramatinio kelią, nes užėjus sovietinei okupacijai, ji išnyko nuo žemės veido, egzistuoja kaip SSRS žurnalistų organizacijos dalis. Jau 20 metų (nuo 1988 m.) atsitiesę ir laisvi Lietuvos žurnalistai darbuojasi savo Tėvynės labui.

Švenčiant LŽS 80-metį, norime pristatyti du dviejų kartų žurnalistus, trumpai apžvelgdami jų biografijas ir pateikdami jiems tradicines mažąsias *Kultūros anketas*, kurios sėkmingai rodėsi *Priede 2007–2008 metais*. Į anketą atsako dabartinis LŽS pirmininkas **Dainius Radzevičius** ir buvęs Atgimimo metu atkurtos LŽS pirmininkas **Domas Šniukas**.

Dainius Radzevičius
Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas.
Stasio Paškevičiaus nuotrauka

Gimęs 1974 m. Vilkaviškyje, ten pat baigė vidurinę mokyklą, 1998 m. Vilniaus universitete apgynė žurnalistikos bakalauro diplomą, 2002 m. tapo žurnalistikos magistru, nuo 2004 m. – VU doktorantas. Taip pat tobulinosi žurnalistikos kursuose Vokietijoje (Henri Nanen žurnalistikos mokykla Berlyne bei politikos mokymų centre Bilefelde, žurnalistikos kursuose Sonnenberge, taip pat žurnalistikos kursuose Katholische Medianakademie Augsburg ir Liudvingshafene prie Reino).

Dirbo Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijoje konsultantu spaudos reikalams, Teisingumo ministerijos Viešųjų ryšių skyriuje (tarnybos vedėju, Departamento direktoriumi), Lietuvos televizijos kanaluose: „Vilsat“ (11 kanalas), Vilniaus TV (5 kanalas – laidų „Dviguba tiesa“, „Mes europiečiai“ vedėjas), Žinių radijuje (čia veda laidą „Žiniasklaidos anatomija“). Nuo 2007 m. – Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas.

Rengė teisės aktus ir kitus projektus įvairiose Teisingumo ministerijos sudarytose grupėse.

Dalyvavo ir dalyvauja Lietuvos Seimo valdybos sudarytose darbo grupėse Visuomenės informavimo įstatymo koncepcijai bei naujai redakcijai parengti.

Lietuvos Prezidento apdovanotas ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“.

Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos ir lietuvių kultūrą? Ar ji pakankamai gyvybinga, kad atsilauktų prieš jos krantus ardančią kosmopolitinę kultūrą, apsemiančią vis daugiau pasaulio?

Lietuvių kultūra, be jokios abejonės, visuomet buvo ir ypač dabar yra veikiamą kitų kultūrų. Ir dėl geografinių ypatumų, ir dėl mūsų savybės įsitemti kitoms kultūroms lietuviai ypač imlūs ir gabūs kitoms kalboms. Jiems patinka priimti ir „patogias tradicijas“. Todėl tai lyg ir reiškia, jog mūsų kultūra labai gyvybinga ir aktyviai bendrauja su kitomis kultūromis. Tačiau tuo pačiu ji rodo ir savo begalinį atvirumą globaliems procesams. Galbūt tai ir yra mūsų stiprybė bei didžiausias iššūkis. Vieni juk prognozuoja gana greitą mūsų tautos mažėjimą, kiti linkę būti optimistais. Pažiūrėsime...

Kas Jums šiandien atspindi Jūsų vaikystės veidrodyje, ką ilgiausiai išsaugojote iš jos kaip savo gyvenimo esmę?

Išsaugojau vaikystėje skaitytas knygas iš serijos „Noriu žinoti“, „Zenitas“, „Drasiųjų keliais“. Todėl gyvenimo esmė yra sulipdyta iš šių trijų pažinimo blokų: noras pažinti, noras svajoti ir fantazuoti bei siekis ieškoti šviesesnio gyvenimo net ir tuomet, kai aplinkui labai tamsu. Tačiau greta to labai gerai prisimenu ir Aleksandrą Diuma su jo muškietininkais, su jų nuotykiams ir gyvenimu „po dvidešimties metų“. Tas pasaulis taip buvo įtraukęs, kad net tėvams draudžiant naktimis pasislėpęs skaitydavau bet kurią iš po ranka pasitaikiusių knygų. Tai padėjo turėti visais klausimais savo nuomonę ir ją ginti. O tą reikėjo daryti nuolat – tai su tėvais, tai su kiemo draugais. Dabar juokinga, bet kažkaip pavyko išgyventi.

Už savo vaikystę esu labai dėkingas tėvams. Tai jie mokė suprasti, kas yra darbas ir kodėl negalima vien pramogauti. Padėti kitiems ir ypač silpnesniems – tai sudėtingų pamokų rezultatas, prie kurio tėvai bandė atvesti mane ir abu mano brolius. □

Domas (Damijonas) Šniukas
Stasio Paškevičiaus nuotrauka

Publicistas, redaktorius, žurnalistikos mokslų pedagogas. Gimęs 1932 m. Gruzdžių valsčiuje, 1956 m. baigė žurnalistikos mokslus Vilniaus universitete. Per 40 žurnalistinio gyvenimo metų dirbo „Komjaunimo tiesoje“, „Tiesoje“, „Literatūroje ir mene“, „Prav-

dos“ korespondentu Lietuvai. Per patį nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo įkarštį vadovavo Lietuvos radijo ir televizijos komitetui. 1974 m. gavo nusipelnusio Lietuvos žurnalistų vardą. 1978–1988 dėstė VU žurnalistikos katedroje. 1972–1989 m. redagavo metraštį „Žurnalistika“. 1988–1989 buvo atkurtos LŽS pirmininkas. Šiuo metu – Nacionalinės žurnalistų meno kūrėjų asociacijos narys. Išleido knygas „Ežerų vilnimis“, „Žalioji tėviškės vasara“ (su dailininku Algiiu Šiekštele), „Juozas Olinardas Penčyla: šaržų karalius“. Baigia rengti dviejų tomų kolektyvinę monografiją „Gruzdžiai“. Taip pat yra parengęs knygas – P. J. Palukaičio „Lietuvių periodika Vakarų Europoje 1944–1952“, tris JAV lietuvių publicisto B. Railos tekstų rinkinius, mokytojo V. Gaidžio prisiminimus „Musteikos pasaulis“.

Įsidėmėtini ir verčiantys susimąstyti jo žodžiai, kurie neįtelpa į anketos klausimus:

„Negalėčiau sutikti su žinomos dainos žodžiais, kad gimiau pačiu laiku. Gimiau ne laiku, teko dirbti Tėvynės okupacijos sąlygomis, atiduoti duoklę sovietinės imperijos realybei. O kartais ir neatpažinti savo straipsnio, vakar stropiai palydėto į numerį. Bolševikai tvirtino, kad artėjant prie komunizmo klasių kova vis aštrės. Kažkas panašaus vyksta ir tostant nuo komunizmo – jaunajai kartai anuo metu veikė žmonės darosi vis baisesni, jiems vis daugiau priekaištų. Tada pagalvoju: jeigu, neduok Dieve, imperija būtų išsi-

laikiusi iki šiol, šių jaunų žmonių dauguma būtų buvę kovingi komjaunuliai ir karštai keikę imperialistinį pasaulį už globalinę ekonomikos krizę. Taigi gimti reikia laiku“.

Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos ir lietuvių kultūrą? Ar ji pakankamai gyvybinga, kad atsilauktų prieš jos krantus ardančią kosmopolitinę kultūrą, apsemiančią vis daugiau pasaulio?

Nesu kultūrologas, tad apie kultūrą galiu kalbėti tik kaip jos vartotojas, vadinasi, subjektyviai. Man atrodo, kad Lietuvos kultūros istorija yra dar liūdnesnė, negu valstybės istorija. XIX a. pabaigoje, be didesnių išimčių, atsiribojome nuo bajoriškojo kultūros sparno, nuo visko, kas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo sukurta ne lietuvių ir nelietuvių kalba. Mes ėmėme remtis tik liaudies, kaimo kultūra. Šis pasirinkimas atitiko ir sovietinę ideologiją, tad iki pat antrojo valstybės atgimimo neieškojome gilesnių šaknų, nevertėme į lietuvių kalbą mūsų kultūros lenkiškų tekstų. Nors XX amžiuje jau sukūrėme gana solidų profesionalų meną, jis, viena vertus, nesirėmė visu praeities paveldu, antra vertus, turėjo didelių nuostolių, atiduodamas duoklę komunistinės ideologijos stabui.

Po Kovo 11-osios mūsų meną, kultūrą ištiko kita nelaimė – jie buvo atiduoti į komercijos narus. O komercija pasirinko paklausiausią prekę –

Nukelta į 8 psl.

N
I
J
O
L
Ė

M
I
L
I
A
U
S
K
A
I
T
Ė

E
I
L
Ė
R
A
Š
Č
I
A
I

* * *

rausvi, pilki, beveik juodi
tamsiai violetiniai, lelijiniai, margi
su persipynusiom gyslom, su smulkiais
ir stambiais grūdais, kanapėti ir lygūs

su ženklais, sunkiai įžiūrimais

akmenys
po kojom, geriausio
juvelyro darbas

* * *

žiogų čirškimas, pelių krebždesys
baigiasi vasara

beldimas
į lango stiklą, tris
kartus, kietais krumpliais

gal tai tik vėjas

kur
mane tu nori išsivesti

plynios
tavo akyse, tuštuma
mėnuli

* * *

sėdėjo prie pat gatvės
ant aplūžusio suolo apsilaupiusiais dažais

pro šalį ėjo žmonės, zujo vaikai
verkė kūdikis vežimėly prie krautuvės

tokia nedidele mėlyna berete, kokias nešioja
traktorininkai
storu lietpalčiu dar nuo neatmenamų laikų, guminiiais
batais aukštais aulais

sėdėjo ir valgė ledus su vafliais
dar dvi porcijos pasidėtos šalia

senas, apšepusiais skruostais
vienas pats sau
autobusams sustojant prie krautuvės
sėdėjo ir valgė ramiai ledus

buvo karšta gegužės pabaiga

magiškas
ratas aplink jį, besiplečiantis
tylos ir vienatvės ratas

* * *

poeto kapas, senose kaimo kapinėse, turėtų būti
apleistas
užžėlęs brūzgynais, užmirštas, nes kaipgi kitaip, poeto
kapas

o čia (ar galiu patikėti savo akim) baltas smėlis
ką tik sulygintas grėbliu, glėbys
smulkiažiedžių baltų chrizantemų, žvakės

mirusiųjų
šventei

kvapas
šalnos pakastų lapų

kaip norėčiau
pamatyti tą, kuri prižiūri
poeto kapą: JAN CZECZOT

sena tikriausiai moteriškė
audėja, mažai jau beprimato, greit uždūsta
dar tikinti į Dievą
gerai žino, kad ir Jis jos
neužmiršo

* * *

berniukas valdiškuos namuos
taip stengias
deklamuodamas eilėraštuką

net prakaitas lašeliais išpila jam kaktą
raudonas kaip burokas
sugniaužtais kumštukais

tyliai
pasakinėju jam
kada jau užmirštais
savo vaikystės žodžiais

* * *

įbėgi
juokdamasi, tokia mažutė

vieną vasaros dieną, prieš keletą metų
į mano gyvenimą

ir tebestovi ten

sulaikius kvapą, išpūtus akis
žiūri, kaip ištraukiu
lėlę: pirmiausia galva, rankos dvi
liemuo ir kojos, ji sako tau labas

tau
ją pasiuvau

prie krūtinės prispaudi
tylėdama, be galo ryškiai
saulės nušviestam rate

stebuklingas kūdiki, niekad
nebūsi mano

* * *

auksinį plauką
radau ant sniego

pakėliau ilgą ilgą
auksinį plauką, angelo
pamestą plauką

tai čia kitados jis ilsėjos
prie Rausvės
aukštieininkas, per pačias Kalėdas
po galva pasidėjęs ranką

čia jį staiga pamačiau
nusileidus nuo kalno rogutėm

* * *

kai atsisuko pietys
šiltas, stiprus, tačiau toks švelnus
kad nejučiom išspaudžia ašaras

kai tirštas geltonas lipnus
žiedadulkių debesis
pakyla nuo lazdynų krūmo

kai tavo siela
lyg išbrinkęs drėgnas pumpuras
į saulę palinksta, su neapsakomu ilgesiu

taip skauda, šis pavasaris! ak
bučiavaisi su vėju – žymės
liko ant lūpų

Apmāstymai „Draugo” kultūrinio priedo 60 – mečio proga

Šimtas metų bet kokiam dienraščiui – milžiniškas laiko tarpas. Mažai dienraščių sulaukia tokio garbingo amžiaus ir dar mažiau jį pralengia. Kiek žinau, nei Lietuvoje, nei Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos teritorijoje nėra nei vieno leidinio, kuris galėtų pasigirti tokiu amžiumi. Tad Amerikoje ir Lietuvoje „Draugo“ šimtmetis turi rimtą istorinę, kultūrinę, socialinę ir ekonominę reikšmę, kurią verta apsvarstyti ne vien kaip vieno laikraščio laimėjimą, bet ir kaip visos tautos per šimtą metų nuveiktą darbą.

Žurnalistas dirba ne nuo 6 valandų ryto iki pietų, jis dirba 24 valandas, visą laiką galvodamas, ką rašys šiandien, rytoj, kitą savaitę. Ir žinių žurnalistui niekada nebus per daug, jis visada ieško, klausia, viskas jam įdomu, jis viskuo rūpinasi. skaito konkurentų laikraščius. Taip susiformavo toji karta, kultūringa išeivių karta, kuri užplūdo Ameriką 1949 metais; dauguma išeivių buvo baigę universitetus, technikos ar amatų mokyklas ir turėjo visapusišką išsilavinimą. Tai buvo poetų, dailininkų, istorikų, dramaturgų, rašytojų karta, daugelis jų išaugę Vytauto Didžiojo universitete. Ten susiformavo ne vien tik daktarų ir inžinierių, bet ir mokytojų, profesorių, advokatų, valdininkų, karininkų ir studentų karta – jie, priversti situacijos, sukūrė mūsų spaudos „aukso amžių“. Vienas iš tokių labiausiai pasireiškusių „auksinių“ leidinių ir buvo „Draugas“. Ir šiandien miela pavartyti tuos laikraščius – daug juose surinktos medžiagos po truputį turėtų įgauti knygos formą. „Draugo“ kultūrinis priedas tikrai galėtų pradėti rinkti medžiagą ne vienai knygai – juk kokie galiūnai čia rašydavo!.. Užtenka paminėti šviesaus atminimo Kazį Bradūną, dar – Maceiną, Ivinskį, Šapoką, Mackų, Railą, Nagį, Rastenį, Greimą, kurie daugiau ar mažiau prisidėjo prie „Draugo“ ir visos išeivijos spaudos klestėjimo.

Šimtas metų nereiškia, kad „Draugas“ buvo pirmas dienraštis Amerikoje, veikiau liudija, kad „Draugas“ išsilaikė šimtą metų – o to, kiek žinau, joks lietuviškas laikraštis nėra sulaukęs. Aišku, „Aušra“ ir „Varpas“ leisti anksčiau nei „Draugas“, bet kiek metų jie ėjo? Pensilvanijos kasyklose lietuvių savaitraščiai pradėti leisti kur kas anksčiau. Jie – pirmoji spauda lietuvių kalba. Nežinau, ar verta paminėti, bet pirmas Lietuvos teritorijoje 1907 m. lietuvių kalba išleistas **laikraštis** buvo Petro Vileišio „Vilniaus žinios“, į kurį savo pirmą straipsnį, išverstą sužadėtinės Sofijos Kymantaitės, parašė M. K. Čiurlionis.

Čikagiškės „Naujienos“ pradėjo eiti vėliau negu „Draugas“, bet jos – pirmas dienraštis, daug metų redaguotas makiaveliško Pijaus Grigaičio, o „Draugą“ redagavo Leonas Šimutis. Tai buvo du titantai, iškovoję savo dienraščiams garbingas vietas abiejose Atlanto pusėse. Ir aš ne veltui miniu ši „liberalų“ dienraštį, kalbėdamas apie katalikiško „Draugo“ jubiliejų, nes, konkuruodami vienas su kitu, abu leidiniai daug gero padarė mūsų spaudai. Bet iš judviejų tik vienas „Draugas“ sulaukė šimtmečio.

Tačiau mums šiandien dar svarbesnė kita su-
kaktis, irgi neturinti analogiško pavyzdžio Lietu-
voje – artėjanti „Draugo“ kultūrinio priedo 60-
mečio sukaktis (*Priedas* įkurtas 1949 m., ne 1951
m., kaip visur skelbta. Pirmieji *Kultūriniai prie-
dai*, pradędant nuo rugsėjo 2 d., buvo pasirašyti K.
Bradūno. Būdavo, Prunskio, Vaičiulaičio, Vaitkaus
etc.). Ne tiek jau daug pasaulio laikraščių gali pa-
sigirti tokiu laimėjimu. *Priedo* įkūrimas buvo ge-
niali prelato Juozo Prunskio mintis. Kodėl jam tai
atėjo į galvą, iš kur? Turbūt jau nesužinosime, ne-
bent paslapties raktas būtų paslėptas tarp 2400
Kultūrinių priedų numerių, o jie visi sudarytų
fantastišką 10000 puslapių knygą, kurioje rastu-
me ir amžinų deimančių, ir kultūrinių naujie-

Pirmasis „Draugo” kultūros priedas.

nu, nevertų prisiminti. Čikagiškės „Naujienos“ pradėjo leisti tokį šeštadieninį literatūrinį priedą ketveriais metais anksčiau, nei „Draugas“ (1945), bet ju priedas nustojo eiti, tesulaukęs vos 40 metų.

Reikia stebėtis, kaip mūsų vargšai darbininkai, dauguma emigravę iš Lietuvos be mokslo, baigę tik pradžios mokyklas, be profesijos, dirbę tose U. Sinclairio „Džiunglėse“, grįžę namo, rasdavo du dienraščius savo sielos atgaivinimui. Buvo laikas, kai „Draugas“ turėjo apie 200000 skaitytojų, turbūt panašiai buvo ir su „Naujienomis“. Tie dienraščiai tam tikra prasme buvo mokymosi proceso tąsa. Tada, dar prieš išeivijos kartą, visa tai seniems emigrantams buvo didaktinė proza, iš kurios jie sėmėsi žinių. Štai kur išsimokslino mūsų senoliai! Kokia turėjo būti redaktorių ir reporterių atsakomybė! Pavarčius mūsų laikraščius, išleistus prieš 60 metų, matome, kad dauguma straipsnių buvo nepasirašyti arba pasirašyti slapyvardžiu. Šiandien net po mažiausia, dažnai nereikšminga naujiena, pasirašome ir dar pridedame visus savo titulus. Gal tų laikų žurnalistai buvo kuklesni, geresni ir pareigingesni, negu šiandieniniai.

Palyginus „Draugo“ ir jo konkurento „Naujienų“ kultūrinius priedus, matome nepaprastą vaizdą, ką tie emigrantai, vėliau – dipukai (arba išeiviai) nuveikė per daugelį metų. 60 metų – nepaprastas skaičius, jeigu pasvarstysime, kiek metų iš tikrųjų turi mūsų literatūra. Jeigu pradėtume nuo spaudos draudimo 1864 m. arba nuo jo panaikinimo 1904 m., tai išeitų, kad vos 100 metų (išimtys – Donelaitis, Rėza). Na, daugiausia –150 metų, kai tauta, paveikta spaudos draudimo, staiga atsibudo ir atsirado Baranauskas, prieš jį – Valančius, paskui – Basanavičius, Šliūpas ir Kudirka, daug šviesių inteligentų, kurie, vos mokėdami rašyti lietuviškai, užsispyrę sukūrė kertinius mūsų rašto tekstus.

Vasario 16-oji atsirado neatsitiktinai. Kelios

kartos dirbo ir mokėsi, švietė vargšę liaudį, ką tik išsilaisvinusią iš baudžiavos (1861), ir ji troško mokytis, tegu ir labai naiviai, žiūrint mūsų akimis. Taip žengti pirmi žingsniai, jų dėka atsirado šviesuoliai ir kartu su bajorais ėjo kurti Lietuvos, kurią Maironis ne veltui pavadino „brangia“.

Mūsų raštas irgi turėjo gana įdomią evoliuciją; pirmiausia drąsiai atmetėm graždanką, nors mūsų Pirmasis Statutas ir milžiniški Metrikų tomai buvo parašyti senąja bažnytine slavų kalba. Paskui perėmėme lotynišką šriftą ir rašėme lenkiškai. Galų gale nusisukome nuo lenkų ir pasiškoliname čekų raidyną – jo dėka Jablonskis ir Būga 1901 m. davė mums šiandieninį raštą. Tai gana įdomus fenomenas – kaip mes per raštą, kurio dar ne taip seniai neturėjom, atradome save ir sukūrėme tėvynę. Taip, turim teisę girtis, nežiūrėdami, kokias klaidas darydama, Lietuva bando sukurti ateitį.

Tad „Draugo” šimtmetis nėra eilinis įvykis, jeigu palyginsime, kas buvo Lietuvoje prieš tai. Negalime lyginti su mūsų kaimynais lenkais ar rusais, kurių rašto ištakos siekia beveik aštuonis šimtus metų, ką jau besakyti apie Vakarų Europos literatūrą.

Ką besakytume apie krikščionybę, kurią skelbiamės paveldėję iš lenkų, ji davė daug vertingo. Po to, kai iškeitėme pagoniškus stabus į kryžių ir Šv. Raštą, XIX amžiuje katalikybė mums davė pačius šviesiausius žmones, daug kunigų patriotų. Nepamirškime paties didžiausio – Jono Mačiulio – Maironio, ką tik minėtų Valančiaus ir Baranausko.

Idomu, kaip keičiasi pasaulis – šiandien „Draugui“ jau nereikia parapijos ar vienuolynų paramos, jis – paaugęs vaikas, kuris gali vaikščioti pats ir kurti toliau, pagelbstint savo motinai tėvynę. Šiandien „Draugas“ krauna savo lagaminus ir

Nukelta i 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

iš vienuolyno prieglobsčio eina ieškoti kitų lankų, nes taip jau atsitinka su mūsų bažnyčiomis ir vienuolynais – ateina laikas likviduoti turtą, sukrautą tikinčiųjų per šimtmetį. Bet „Draugas“, nors jam ir gresia benamio dalia, sukakus jubiliejiniams šimtui metų, bandys eiti vienas, našlaitis, ir parodys, ką jis dar gali padaryti.

Išėivija buvo (nesakau – „yra“, nes man atrodo, kad atėjo laikas liautis didžiutis tuo žodžiu ir grįžti į savo namus, iš kurių karas ir Sibiras mus išblaškė). Išėivija visam laikui turi grįžti į Lietuvą, iš kurios pabėgo (ir gerai, kad pabėgo, nes 80 proc. mūsų intelektualų būtų žuvę, kaip žuvo gudų ir ukrainiečių intelektualai). Lietuviai pabėgdami liko gyvi ir kūrybingi, ir jeigu išspausdintume visų metų „Draugo“ kultūrinio priedo indeksą, metinį sąrašą, matytume, koku kūrybiniu turtu mes galėtume pasigirti ir įsijungti ne į Išėivijos Centrą ar Institutą, bet į bendrą viso krašto intelektualinį lobyną, kuriam mūsų istorijoje nėra lygaus.

Neskirstykime mūsų literatūros ir meno į išėivijos ir lietuvių literatūrą ir meną, juk nesvarbu, kurioje Atlanto pusėje jis buvo sukurtas; per 50 metų trukusią okupaciją jis teikė viltį pabėgėliams išlikti gyvais ir kūrybingais, o pasilikusiems Lietuvoje – tapti laisvais. „Draugo“ kultūrinio priedo ir literatūrinių žurnalų dėka mūsų rašytojai visados rasdavo kur patalpinti savo naująsias kūrybą ir buvo redaktorių skatinami nepamiršti laikraščio priedo. Taip lietuvių literatūra pasklido į tarptautinius vandenis – per „Lituanus“, „Books Abroad“ ir „The Baltic Review“, tokiu būdu galėdama dalintis savo laimėjimais: pirmiausia su kaimynais, o kiek vėliau, po Nepriklausomybės atkūrimo – su Europa.

„Draugo“ nuopelnas toje srityje nesunkiai įvertinamas, nes dauguma skaitė šį šeštadieninį *Priedą*, jį saugodavo, neišmesdami į šiukšlių dėžę, ir likdavo nemenkas atsiminimas, kad kažkas įdomaus buvo ten parašyta ir kad buvo smagu skaityti. Aišku, laikraštis nepretenduoja į amžinybę, bet kasdien jis būdavo atidžiai perskaitomas ir aptariamas, tuo tarpu laikraštyje skelbta poezija, novelės arba kritika, išleistos knygos forma, dažniausiai būdavo padedamos ant lentynos ir užmiršamos. „Draugo“ sandėliai pilni tokių leidinių, kurių niekas nenori.

„Draugo“ kultūrinio priedo skaitytojui visada būdavo įdomu ir smalsu, ką parašė Mackus, Vaičiulaitis, Ostrauskas, Jankus, Aistis ar Brazdžionis. Ką galvoja ir rašo okupantas ir jo sėbrai. Ką daro ir rašo pogrindis. Visa tai būtų buvę neįmanoma sužinoti be tokių dienraščių, kaip „Draugas“. Esu tikras, kad peržiūrėjus tuos puslapius šiandien, vargu ar nusiviltume.

Suprantu, kad skaitytojo ir autoriaus privilegija – pasirinkti vieną ar kitą laikraštį ar žurnalą, bet gerai, kad buvo iš ko pasirinkti. Nesinori minėti tų mirusių laikraščių ir žurnalų, kurių šiandien taip pasigendami („Metmenys“, „Aidai“, „Margutis“).

Pasigestume ir mūsų dienraščio „Draugas“, jeigu staiga jis nustotų ejęs. Užtat taip svarbu išlaikyti „Draugą“, kurio tiražas ir šiandien viršija daugumos knygų, spausdinamų dabartinėje Lietuvoje, tiražus. Išėivija sudarė sąlygas, kad tokie kultūriniai laikraščiai kaip „Draugas“ galėtų pasirodyti. Kiekviename *Kultūriniam priede* mes turėdavom poezijos kampilį, gerą literatūros kritikos straipsnį, aprašytą parodą; atsimenu, kaip Bradūnas dešimtis kartų rašydavo, prašydamas parodos recenzijos. Panašiai būdavo ir su koncertų bei paskaitų aprašymais – visiems atsirasdavo vietos, visiems būdavo skiriama nemaža dėmesio. Ypač daug dėmesio skiriama ką tik pasirodžiusioms knygoms ir albumams, kartais ir žurnalams, nepamirštant ateitininkų, santariečių, frontininkų ir kt. suvažiavimų.

Taigi okupuota Lietuva būdavo gerai informuojama ir galėdavo susidaryti savo nuomonę. Ir ko ji tik nedarė, kad sugriautų tą nepaprastą spaudą, kuri palaikė išėivijos discipliną!.. Kiekvie-

Ilgametis *Priedo* redaktorius K. Bradūnas su dienraščio „Draugo“ redaktorium A. Baronu.

name numeryje būdavo pateikiama trumpa informacija – kas, kada ir kur vyksta, taigi galėdavai užrašyti ant kalendoriaus dieną ir valandą, kada kas įvyks: paskaitos, susirinkimai, parodos, poezijos vakarai, teatro premjeros, kino pasirodymai su skandalais, koncertai ir dainos. Čikagiečiams tai buvo nepaprastas kalendorius, be kurio būtų sunku ką nors planuoti ir laukti, kad susirinks reikiamas kvorumas.

Baigdamas norėčiau pasakyti pora pastabų. „Draugas“ – tai kažkas gyvo, jis keičiasi su laiku, jis daro naujus bandymus, prisitaiko prie naujos situacijos. Šiandien labiau negu per paskutinius šimtą metų laikraštis turi prisitaikyti prie naujų skaitytojų; du šimtai tūkstančių ar daugiau naujų emigrantų yra potencialūs skaitytojai, apsigyvenę tarp mūsų.

Viskas keičiasi – prisimenu, kaip naktimis barškindavome su rašomąja mašinėle ir neduodavom namiškiams miegoti. Šiandieniniai kompiuteriai nebarška, ir mūsų šeima gali ramiai miegoti, nes naujas Remington, t.y. A.P.P.L.E., tyliai rašo viską, ką mūsų fantazija padiktuoja.

Dienraščio pareiga – informuoti ne tik apie tai, kas vyksta aplinkiniuose miestuose, valstijoje ar krašte, bet kasdien informuoti apie tai, kas vyksta Lietuvoje ir kas atsitinka su naujaisiais emigrantais Amerikoje. Jeigu pastarieji pajus, kad dienraštis rūpinasi jais, bando juos informuoti, susitelkdamas į emigrantams rūpimus klausimus, jų pasiekimus, kasdienines problemas ir t.t., galbūt jiems dienraštis pasirodys patrauklus ir jie jį užsiprenumeruos. „Draugas“ turi užtektinai vietos aktualiai informacijai, ir gal reikėtų palikti kultūrinius straipsnius šeštadieniniam *Priedui*. Kultūrinių įvykių aprašymų, užimančių visą pus-

lapį, dienraščiui nereikia, nes kai kurie įvykiai teverti vienos pastraipos. Taigi užpildyti laikraštį tokiais plačiais kasdieniniais reportažais nėra būtina – nereikėtų varžytis su *Kultūriniu priedu*, nes toks varžymasis atima daug energijos ir nelieka vietos tikrai svarbiems šiandienos įvykiams.

O ką jau besakyti apie tuos nesibaigiančius pokalbius! Tokiems pokalbiams reikia pasiruošti ir mokėti užduoti klausimus. Aš nematau jokio tikslo spausdinti kai kuriuos pokalbius – būtų daug paprasčiau keletu pastraipų informuoti, kas čia per reikalas, taip sutaupysime skaitytojo laiką, kantrybę ir laikraščio popierių.

Visi šiandien žino, kad skaitytojas, prisijungęs prie interneto, gali gauti beveik visą informaciją. Tos informacijos tiek daug, kad man kartais nesinori įjungti kompiuterio, nes žinau, kad mane užplūs tvanas reikalingos ir nereikalingos informacijos, gerai pateiktos arba sunkiai suprantamos. Šiandien laikraštis turi varžytis su internetu, ir tai nelengva užduotis ne tik mūsų, bet ir pasaulinei spaudai.

Ar bus išgelbėtas „Draugo“ kultūrinis priedas – tai priklausys nuo dienraščio gyvastingumo, prenumeratos ir skelbimų. Laikraštis be naujų skaitytojų ir gerų skelbimų pasmerktas mirti, kaip mirė „Naujienos“, „Darbininkas“ ir daugelis kitų gerų laikraščių. Kasdien išgirstame, kaip plačiai žinomi laikraščiai dėl finansinių sunkumų užsidaro. Tai neturi nieko bendro su jų verte ir svarba, tai globalinis fenomenas, kuris su laiku pasieks ne vieną laikraštį, ir ateitis parodys, ar jie sugrįš, ar žus visam laikui. Mane šurpas apima, kai pagalvoju, kad netrukus gali užsidaryti vienas iš seniausių laikraščių, „Chicago Tribune“, kuris jau yra bankroto teisme. Mes nedaug tegalime padaryti, tik stebėti, ką naujoji technika daro su mums įprastomis ikonomis. Kol galime, saugokime tas ikonas, nes kitos progos jos neturės. □

1970-ųjų Kultūros priedas.

Vlado Šlaito literatūrinė premija įteikta poetui Kęstučiui Navakui

VYTAUTAS ŽEIMANTAS

Apdainavo Ukmergę, Šventąją...

Kasmet į Žemaitkiemį, jaukų Ukmergės rajono miestelį, suvažiuoja poezijos gerbėjai, kultūros žmonės. Čia vyksta neeilinis renginys, skirtas poeto Vlado Šlaito atminimui. Jį rengia šio Ukmergės kraštiečio vardu pavadinta savivaldybės biblioteka. Ta proga kasmet komisijos išrinktam literatui įteikiama Vlado Šlaito literatūrinė premija.

Ukmergėje yra senos literatūrinių premijų tradicijos. Prieškario metais šviesių šio krašto žmonių rūpesčiu buvo įsteigta Ukmergės miesto premija, kuri kelerius metus iš eilės buvo skiriama už romantiškiausią metų literatūrinį kūrinį. Pirmuoju Ukmergės literatūros fondo premijos laureatu 1937 m. tapo profesorius Vincas Mykolaitis-Putinas už romaną „Krizė“. 1938 m. ši premija buvo paskirta rašytojui Kaziui Borutai už knygą „Mediniai stebuklai“.

Atgaivinant miesto kūrybinę dvasiją skatinusią premiją, Ukmergės rajono taryba 1999 metais

Vlado Šlaito literatūrinė premija šiemet įteikta poetui Kęstučiui Navakui.

įsteigė kasmetinę literatūrinę premiją, pavadintą iškilaus Ukmergės krašto poeto Vlado Šlaito vardu, kuris, likimo nublokštas į Angliją, ne viename savo eilėraštyje skaidriu nostalgišku liūdėsniu nuspalvino Ukmergę, jos gatves, Žemaitkiemio miestelį, Šventosios upę.

Ši premija buvo įteikta kauniečiui poetui Kęstučiui Navakui.

Graži šventė Žemaitkiemyje

Į renginį, skirtą poetui Vladui Šlaitui, suvažio daug žmonių. Žemaitkiemio bažnyčioje klebonas Rimantas Laniauskas aukojo šv. Mišias už poetą, jo motiną, artimuosius. Miestelio kapinėse buvo pašventintas paminklas poeto motinai, neseniai pastatytas JAV gyvenančių tautiečių lėšomis. Susirinkusieji apžiūrėjo nedideliu muziejumi tapusią poeto gimtąją pirką.

Vėliau visi susirinko į Žemaitkiemio mokyklą, kur prasidėjo poezijos ir muzikos šventė. Joje dalyvavo rajono literatai, poeto artimieji, po pasaulį pasklidę kraštiečiai. Savivaldybės Vlado Šlaito viešosios bibliotekos direktorė Rasa Griškevičienė premiją laureatui įteikti pakvietė rajono merą Algirdą Kopūstą.

Šių metų literatūrinės premijos laureatas

Kęstutis Navakas aštuonerius vaikystės metus praleido Taujėnuose. Vėliau su tėvais išvyko į Kauną ir šiuo metu ten gyvena. Yra išleidęs septynias knygas. Penkias iš jų – poezijos. Pats save vadina laisvu žmogumi – bendradarbiauja su keliais leidiniais, yra knygų apžvalgininkas, rašo kultūrinėmis temomis. Anksčiau yra dirbęs televizijoje.

Kęstutis Navakas 2006 metais tapo Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatu, tais pačiais metais jam įteiktos Poezijos pavasario ir Julijono Lindės–Dobilo premijos už geriausią eseistiką knygoje „Gero gyvenimo kronikos“, Jotvingių premija už eilėraščių knygą „Atspėtos fleitos“. Poetas paskelbtas įsimintiniausiu Kauno menininku.

Atsiimdamas apdovanojimą iš rajono mero Algirdo Kopūsto rankų, laureatas prisipažino, kad šis apdovanojimas jam vertingesnis už Nacionalinę premiją, nes apdovanojimą gauna iš savo kraštiečių.

„Rašysiu kaip Aistis, Brazdžionis...“

Norėtusi „Draugo“ skaitytojams pasakyti porą žodžių apie Vladą Šlaitą, sudėtingo likimo žmogų. Jis gimė 1920 m. rugsėjo 27 d. Čeliabinske, Rusijoje, kur jo tėvas Stasys Šlaitas buvo pasitraukęs per Pirmąjį pasaulinį karą. Jam gimus šeima parvažiavo į Lietuvą, apsigyveno tėviškėje – Ukmergės rajone, Žemaitkiemyje. Čia praėjo nelengva, skurdi poeto vaikystė. Vėliau šeima apsigyveno Ukmergėje. Baigęs pradžios mokyklą, Vladas 1932 metais įstojo į Ukmergės gimnaziją, kur ir parašė pirmuosius eilėraščius.

„Berods dar pirmoje gimnazijos klasėje ėmiau dėlioti eilėraščius ir slaptai pasvajodavau, jog vieną dieną rašysiu kaip Aistis, Brazdžionis...“ – rašė Vladas Šlaitas. Ankstyviausioji Vlado Šlaito poezija buvo skelbiama gimnazijos sienlaikraščiuose, spausdinama jauniui skirtuose prieškario periodiniuose leidiniuose – „Mokslo dienos“, „Jaunoji Lietuva“, „Šviesos keliai“ ir kituose. Gimnazijos laikų posmai – sklandūs ketureiliai, gražiai surimuoti, liūdnoti, ilgesingi.

1940 metais, išlaikęs abiturus egzaminus, tų pačių metų vasarą baigė pradžios mokyklos mokytojų kursų ir buvo paskirtas mokytojauti į Būdviečių pradžios mokyklą Tauragės apskrityje. Ten mokytojavo vienerius metus. Pasibaigus mokslo metams, Vladas Šlaitas grįžo į Ukmergę ir pradėjo dirbti savivaldybėje.

Olandija, Vokietija, Škotija, Anglija...

Po 1943 metų Vladas Šlaitas pradėjo savo klajones: Olandija, Vokietija, Škotija, Anglija. Nuo 1945 m. Vladas Šlaitas gyveno stovykloje Šlezvige, Vokietijos šiaurėje, truputį vėliau – Tolke; dar po metų – jau Neustadte, didelėje tarptautinėje stovykloje. 1947 m. su nemažu lietuvių būriu persikėlė į Angliją, kur buvo apgyvendintas Market Harborough stovykloje. Skirstant į darbo vietas, Vladas Šlaitas išvyko dirbti į Kinlochleveno plieno fabriką pagalbinio darbininku, vėliau dirbo Eccles mieste esančiame medvilnės kombinate, metalo perdirbimo fabrike.

1964 metais V. Šlaitas ilgam apsigyveno Londone, kur ligoninėje dirbo sanitaru, o nuo 1968 m. – „Nidos“ leidykloje linotipininku.

Vladas Šlaitas visą laiką kūrė. Vokietijoje jo eilėraščiai buvo spausdinami savaitraščiuose „Lie-

Poetas Vladas Šlaitas (1920–1995)

tuvių žodis“, „Mūsų viltis“, „Mintis“, Žiburiai“ ir kituose. Nuo 1947 metų, jau gyvendamas Anglijoje, skelbė eilėraščius daugelyje išeivijos laikraščių ir žurnalų. Juos spausdino „Aidai“, „Draugas“, „Šaltinis“, „Europos lietuvis“, „Laiškai lietuviams“, „Išeivių draugas“, kiti.

Recenzavo Alfonsas Nyka–Niliūnas, Kazys Bradūnas...

Vokietijoje, Anglijoje ir JAV išeivijos lietuvių rūpesčiu buvo išleista dešimt Vlado Šlaito poezijos rinkinių: „Žmogiškosios psalmės“ (1949), „Ant saulėgražos vamzdžio“ (1959), „Be gimto medžio“ (1962), „Antroje pusėje“ (1964), „Širdies pagundai“ (1965), „34 eilėraščiai“ (1967), „Aguonų gaisras“ (1969), „Pro vyšnių sodą“ (1973), „Nesu vėjo malonėje“ (1978), „Rudenio vynas“ (1991).

1955 m. Didžiojoje Britanijoje, Bradforde leidžiamame religinės kultūros žurnale „Žibintas“ buvo išspausdintas vienintelis V. Šlaito prozos kūrinys – novelė „Klapčiukai“, kurią parašė 1945 m.

Kiekviena poeto knyga išeivijos spaudoje susilaukdavo nemažo literatūrinio rezonanso, pelnyta ne viena literatūrinė premija: už Didžiojoje Britanijoje, Londone 1959 metais išleistą poezijos rinkinį „Ant saulėgražos vamzdžio“ paskirta Lietuvių rašytojų draugijos premija; už 1991 m. Čikagoje išleistą poezijos rinkinį „Rudenio vynas“ tais pačiais metais paskirta JAV Lietuvių Bendruomenės literatūros premija.

Jo knygas recenzuodavo labai reikliai į kūrybą žiūrintis Alfonsas Nyka–Niliūnas, labai jas mėgdavo literatūrologė Viktorija Skrupskelytė, „Draugo“ šeštadieninius *Kultūros priedus* rengęs poetas Kazys Bradūnas.

Lietuvoje, krašte, kurio ilgesys perpina daugelio Vlado Šlaito eilėraščių motyvus, ilgą laiką buvo išleista tik viena jo poezijos knygelė „Be gimtojo medžio“ (1982 m.). Deja, sovietmečio cenzūra neleido atskleisti visos Vlado Šlaito kūrybos esmės. Tik kai Lietuva tapo nepriklausoma, 1997 metais. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla išleido išsamią V. Šlaito kūrybos rinktinę „Saulė ant šaligatvio“, kurią sudarė docentė I. Žekevičiūtė. Poetas šios knygos jau nesulaukė. Jis mirė 1995 metų gegužės 28 dieną. Palaidotas Londono Šv. Patriko kapinėse, lietuvių skyriuje. Į Lietuvą pa laikų atvežti nepaprašė. □

Vilniaus miesto teatro istorija

GEDIMINAS INDREIKA

XIX ir XX a. Lietuvos kaimynai įvairiomis priemonėmis stengėsi Vilnių nutautinti arba atplėšti nuo Lietuvos. Caro valdžios metu buvo uždarinėjamos bažnyčios ir statomos cerkvės rusinimo tikslams. Vilniaus rusinimas vyko ir per teatrą – vaidinimai ir operos buvo atliekamos rusiškai. 1864 m. caras įsakė uždrausti lietuvių kalbą Vilniaus operos pastatymuose. Vilniuje net buvo uždrausta statyti svetimšalių kompozitorių operas, parašytas pagal lietuviškus siužetus. Ponchiellio „I Lituani“ buvo atliekama Sankt Peterburge, tačiau šio kūrinio ne-buvo leista statyti Vilniuje. 1921 m. Lenkijai užgrobęs Vilnių, lietuvių kalba ir kultūra vėl buvo sistemingai slopinama.

Vilniaus miesto teatras, sukurtas architektų Vaclovo Miknevičiaus ir Aleksandro Parševskio, buvo pastatytas 1912–1913 m. ties Poguliankos (vėliau Basanavičiaus) gatve. Miknevičius pasižymėjo kaip bažnyčių projektuotojas ir nuo 1893 m. dirbo Vilniaus miesto architektu. Šiandien apie jo projektuotą Miesto teatrą trūksta tikslios informacijos dėl Lietuvos Kultūros ministerijos aplaidumo, biurokratijos ir politinių motyvų. Pastatas, turintis ypatingos reikšmės Lietuvos istorijai, buvo atiduotas Rusų dramos teatrui apie 1988 m. 1990 m. atgavus nepriklausomybę, dauguma komunistų nusavintų bažnyčių buvo grąžintos religinėms bendruomenėms. Tačiau prieš keletą metų Vilniaus miesto teatro vidaus barokinis dekoras buvo sunaikintas ir iš esmės perstatytas, kad nebūtų praeitį primenančių ženklų. Kol teatras dar stovi, visuomenė turėtų reikalauti, kad būtų paviešintas asmuo, kuris leido šį lietuvių architekto kūrinį sugadinti. Veikiausiai tai Vilniaus meras ar kuris nors Lietuvos Kultūros ministerijos valdininkas.

Vilniaus miesto teatras buvo atidarytas 1913 m. lenkų kalba atlikto veikalu. Be šio teatro, prieš Pirmąjį pasaulinį karą Vilniuje veikė teatras Rotušės salėje. Žydų teatras Naugarduko gatvėje ir lietuvių teatro draugija „Rūta“ dabartiniame Nacionaliniame dramos teatre, Gedimino prospekte.

Baigiantis pasauliniam karui, 1917 m. rugsėjo 18–22 dienomis Vilniaus miesto teatre buvo sušauktas suvažiavimas, vadinamas Lietuvių konferencija. Suvažiavo 214 veikėjų iš visų Lietuvos vietovių. Pirmininkaujant dr. Jonui Basanavičiui, iš savo delegatų jie išrinko dvidešimt atstovų, sudarančių Lietuvos Tarybą, kuriai buvo pavesta rūpintis Lietuvos valstybės atkūrimu. Buvo nutarta sostinę įkurti Vilniuje ir tolimesnę Lietuvos ateitį svarstyti Steigiamajame seime. Iš lauko pusės Vilniaus miesto teatras buvo papuoštas Lietuvos vėliavomis, vyčiu, Lietuvos miestų ženklais ir vainikais. Konferencijos programoje buvo ir meninė dalis – suvaidinta A. Fromo–Gužučio „Eglė, žalčių karalienė“ ir Jono Strazdo „Sugrįžo“.

Nežinomas autorius 1937 m. išleistame J. Bulhako Vilniaus fotografijų albume rašė: „Okupantai neįstengė pilnai užgniaužti gilaus lietuvių troškimo būti nepriklausomais. Ir 1917 m. Vilniuje sušaukta lietuvių konferencija, galima tose aplinkybėse drąsa, okupantams tą visų troškimą pareiškė. Konferencijos nutarimas pasklido po visą Europą. Ir nuo to momento krašto nepriklausomybės idėja, kuri iš pat pradžių buvo Vilniuje gimusi, tam pačiam Vilniuje sparčiai auga.“ Vilniuje 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba atkūrė nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Rusijos tautybių komisaras Stalinas įsakė V. Mickevičiui–Kapsukui vykti į Vilnių ir organizuoti Lietuvos sovietinę respubliką. 1918 m. gruodžio 8 d. Kapsuko vyriausybė perėmė iš Rusijos atvykusi kariuomenė. Komunistai užėmė Vilnių ir tris ketvirtadalius Lietuvos ploto. Pagalba atėjo iš vakariečių santarvininkų – jie blokavo Baltijos jūrą ir padiktavo vokiečiams pasilikti jų užimtose vakarinėse srityse. Savo ruožtu Vokietijai rūpėjo neleisti

A. Jarušaičio fotografija, 1917 m. Vilniaus konferencija Vilniaus miesto teatre. Nuotrauka paimta iš istorijos vadėlio CD „Gimtoji istorija 2“, kurią 2003 m. išleido „Elektroninės leidybos namai“.

komunizmui išsiplėsti Baltijos kraštuose. Bolševikų neužimtame Kaune pradėjo kurtis nepriklausoma Lietuva.

Lenkų okupacijos laikotarpiu Vilniaus miesto teatras lenkiškai buvo vadinamas „Teatr na Pohulance“. Scenoje pasirodė žymūs lenkų artistai. 1925 m. čia buvo įsteigtas Juliaus Osterwy kolektyvas „Reduta“. Lietuvai atgavus Vilnių, buvo numatyta čia perkelti Lietuvos Valstybinę operą iš Kauno. Tačiau planus sužlugdė Raudonoji armija, okupavusi kraštą. 1940 m. spalio mėn. Lietuvos dramos teatras čia suvaidino Hermano Heijemanso dramą „Viltis“, pjesę apie olandų žvejų gyvenimą.

Vokiečių okupacijos metais Vilniaus miesto teatro direktorius, rašytojas Vytautas Alantasis stengėsi atgaivinti muzikinį gyvenimą. Naujai įsikūrusi Vilniaus opera, vadovaujama dr. Petro Germonto, 1942 m. kovo 9 d. pastatė Ch. Gounod „Faustą“, vaidmenis atliko Kipras Petrauskas ir Juzė Augaitytė. Jei neklystu, tai buvo pirmas operos atlikimas lietuviškai šiame teatre. Tūkstančiai karo išvargintų vilniečių veržėsi patekti į spektaklį, o salė talpino tik 900 žiūrovų. Po metų Pranas Germontas buvo vokiečių nacių sumintas ir įkalintas Štuthofo koncentracijos stovykloje. Jo nusizengimas – nacių įsako nevykdymas angažuoti asmenis stoti į SS dalinius.

1948 m. į šį teatrą buvo atkelta Kauno opera. Vilniaus miesto teatras tapo Lietuvos operos namais. 1954 m. jam buvo suteiktas „Akademinio operos teatro“ titulas. Iš svarbiausių čia įvykusių pastatymų minėtina 1956 m. Vytauto Klovos istorinės operos „Pilėnai“ premjera.

Teatro vidus buvo įprastos klasikinės formos, papuoštas gipso reljefais su lapų motyvais. Stalino eros metu virš scenos angos (proscenium arch) buvo pritaisytas sovietinis herbas su raidėmis „LTSR“. Šiandien vidaus ornamentinių detalių nėra išlikę. Išoriniame teatro fasade prikabinatas užrašas „Lietuvos Rusų dramos teatras“.

1975 m. Akademinis operos teatras persikėlė į erdvų, modernų pastatą prie Neries kranto. Senajame teatre tebevyko lietuviški vaidinimai, atliekami Jaunimo teatro ir kitų dramos grupių. Man 1976 m. čia teko matyti Jono Vaitkaus režisuotą vaidinimą „Svajonių piligrimas“. Tais politinės stagnacijos metais buvo atgaiva stebėti šią avangardinę dramą. 1985 – 1991 m. į Vilniaus miesto teatrą buvo atkeltas Lietuvos Rusų dramos teatras, kuris anksčiau buvo įsikūręs Jogailos gatvėje.

Šiandien norima pamiršti apie šio pastato garbingą praeitį. Interneto portale Vikipedija paskelbti duomenys apie šį teatrą yra klaidingi. Ru-

sų dramos teatro tinklalapyje pateikiama iliuzija, jog sambūris turi ką nors bendro su carų monarchijos laikais egzistavusiu rusų teatru: „Pirmąją pastovią rusų teatro trupę 1864 m. Vilniuje įkūrė įžymus Sankt Peterburgo imperatoriško Aleksandrijos teatro artistas Pavelas Vasiljevas. Teatras buvo generolo gubernatoriaus žinioje, jam kasmet buvo skiriama subsidija (www.rusdrama.lt)“. Tinklalapyje pamiršta paminėti, kad šis „nusipelnęs“ generalgubernatorius – Michailas Muravjovas, žinomas Koriko vardu. Iš tiesų 1916–1946 m. Vilniuje neveikė jokia rusų dramos trupė. Rusų dramos teatro kolektyvus iš Maskvos į Baltijos valstybių sostines atvežė Stalinas 1946 metais.

Pernai vasario mėnesį Lietuvos Rusų dramos teatro vyriausiuoju vadovu paskirtas prof. Jonas Vaitkus, pavaduotoju – Borisas Smirnovas. Kažkaip neįtikėtina, kad šis iškilus režisierius, filmo apie Lietuvos partizanus „Vienui vieni“ kūrėjas, sutiktų vadovauti šiai atgyvenusiai rusų grupei. Vaitkus pertvarkė repertuarą, pirmąkart įtraukdamas ir lietuviškai atliekamų veikalių. 2009 m. koncerto forma pirmą kartą pastatyta Algirdo Martinaičio opera „Pasaulio dangoraižis“ apie dr. Vinčą Kudirką. Tačiau buvo skubėta ir nepasiruosta, kad opera būtų profesionaliai atlikta. Man toks lietuviškų dramų įtraukimas į rusų teatro repertuarą primena sovietų siekius integruoti lietuvių kultūrą į „plačiosios tėvynės“ kultūrą nelyginant kokią mažumos grupę.

2006 m. Lietuvos Kultūros ministerija, kuriai Lietuvos Rusų dramos teatras yra pavaldus, iš biudžeto paskyrė 2 milijonų litų paramą šiam kolektyvui. Shakespeare, George Bernard Shaw ir kitų vakariečių klasikų veikalai Lietuvos žiūrovams čia pristatomi rusų kalba. Jau 19 metų Lietuva nepriklausoma, o lietuviai, neturėdami ryžto tarptautinių dramos veikalių išsiversti į savo kalbą, lyg kokie vasalai klausosi rusų kalbos Vilniaus scenoje. Mane tai labai nuvylė.

Be to, nusivyliau istorijos suvokimo stoka Lietuvos žurnalistų aprašymuose. Straipsnyje apie „Pasaulio dangoraižio“ premjerą alfa.lt interneto svetainėje minėtas teatras vadinamas „Basanavičiaus gatvės“ teatru. Miesto turistinėje rodyklėje P. Vrublevskio gatvėje buvęs kariuomenės pastatas dabar vadinamas Vilniaus miesto teatru, nors nei jo pirmąkart paskirtis buvo susijusi su teatru, nei šiandien jis atlieka miesto teatro funkciją.

Po ketverių metų, 2013-siais, švęsime Vilniaus miesto teatro šimtmetį. Laikas lietuvių finansuojamo teatro patalpas susigrąžinti lietuvių reikams. Ar tuomet pastatas tebebus Rusų dramos teatro nuosavybė? □

Pavasarinis „Lituanus“ numeris

Naujas 2009 metų žurnalo „Lituanus“ pavasario numeris pasižymi temų įvairumu ir unikalėmis nuotraukomis.

Savitą žvilgsnį į uždara Lietuvos čigonų bendruomenę pateikia Andrei Codrescu, National Public Radio komentatorius, ir Kęstutis Paulius Žygas, aptardami Andrew Mikšio fotografijas. Iš Amerikos į Lietuvą atvykęs Mikšys 1999–2006 m. lankėsi čigonų gyvenvietėse ir fotografavo jų kasdieninį gyvenimą. Šio darbo rezultatus jis pristatė išleistame fotoalbume, pavadintame *BAXT*, taip pat – JAV ir Europos galerijose. Albumo sudarymo projektą rėmė John Simon Guggenheim Foundation, J. William Fulbright Program ir Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. Plačiau su A. Mikšio darbais ir biografija galite susipažinti jo svetainėje, www.andrewmiks.com. Portretų pavyzdžiai iš *BAXT* rinkinio atspausdinti šiame „Lituanus“ numeryje.

Skaitytojai, kurie prieš dvidešimt metų žinia-

sklaidoje idėmiai sekė Lietuvos atgimimą, įvertins Dariaus Furmonavičiaus analizę apie Sąjūdžio kūrimą ir jo istorinį vaidmenį Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui. Ypatingą dėmesį jis skiria Sąjūdžio vadovybės sugebėjimui nepasiduoti Kremliaus įtakai ir ryžtingai, be kompromisų siekti nepriklausomybės.

Dalia Staponkutė pateikia ištrauką iš savo knygos „Lietumi prieš saulę“, pasakojančias apie jos gyvenimą Kipro saloje ir apie sunkumus, pri-tampant prie kitos aplinkos ir kultūros. Ineta Dabaišinskienė analizuoja mažiųjų žodžių vartojimą dabartinėje lietuvių kalboje.

„Lituanus“ – daugiau nei penkiasdešimt metų anglų kalba leidžiamas mokslinis žurnalas, supažindinantis svetimtaučius su Lietuvos kultūra ir praeitimi. Prie „Lituanus“ žurnalo leidimo prisideda daug talkininkų. Šį numerį redagavo Gražina Slavėnienė, literatūros ir kalbos profesorė, daug metų dėšiusi New York State University

College – Buffalo. Kad žurnalas būtų meniškai patrauklus, jį spaudai ruošia ilgametė techninė redaktorė Henrietta Vepštienė, Elizabeth Novickas peržiūri kalbą ir korektūras, o Ben Kroup – citatų stilių. „Lituanus“ vyriausioji redaktorė – Violeta Kertienė, buvusi University of Illinois Chicago lietuvių katedros vedėja. Arvydas Tamulis – vykdomasis redaktorius ir leidėjo „Lituanus Foundation, Inc.“ prezidentas, atsakingas už visą leidimą.

„Lituanus“ galite užsiprenumeruoti internete – www.lituanus.org. Keturiskart per metus išeinančio žurnalo prenumeratos kaina – tik 20 dol. Galite taip pat siųsti čekį paštu: „Lituanus Foundation, Inc“., 47 W. Polk St. Suite 100–300, Chicago, IL 60605. Nauji prenumeratoriai taip pat gaus liaudies dainų kompaktinį įrašą. Žurnalo interneto svetainėje rasite seniau išleistus straipsnius, įskaitant ir pirmuosius 1954 metų numerius.

„Lituanus“ info

Andrew Mikšio nuotraukos iš knygos *BAXT*.

Mažoji Kultūros anketa

Atkelta iš 2 psl.

masinę afroamerikietiškąją kultūrą, užkandama popkornu ir kramtomąja guma. Per du naujosios **nepriklausomybės** dešimtmečius jau išugdyta **priklausomybę** popsinei kultūrai turinti karta, kuri į rimtesnį meną nesidairo ir jai jo nereikia. Šis priklausomumas pražydo fenomenu politikoje, – didelis masinės kultūros diegėjų būrys išrinktas į Seimą „prikelti“ Lietuvos. Mūsų operos, baleto, dailės menininkai, rašytojai vos suduria galą su galu, o patrauklių formų panelė po trijų padainuotų dainų tampa gerai apmokama žvaigždė, po mėnesio – legenda, po metų – kultine, grande, gal ir genialia.

Valstybės profesionaliam menui, kultūrai numetami trupiniai nuo biudžeto stalo blokuoja ne tik jo raidą, bet ir pasiekiamumą platesniam vartotojui. Užtat jis taip pat priverstas lankstyti tai pačiai komercijai.

Tarpukariu Vakaruose studijavę mūsų menininkai, grįžę namo, įgytas žinias, pamokas vaisingai derino su lietuviškąja tradicija. Dabar turime savų mokyklų, tačiau dažnas jų auklėtinis klupdamas skuba gaudyti užsienio madas, lietuviškai dvasiai, tradicijos perimamumui atsukdamas nugarą. Apskritai, mano galva, šiandieninis menas rimtai sirguliuoja dekadanso virusu: atsisakė tradicinių estetinių vertybių, dvasingumo, jį pakeitė formaliais triukais. Tapo madinga kabintis

prie praeities genijų, pavyzdžiui, Šekspyro, Musorgskio, ir iš jų kūrinių daryti cirką. Deja, mažai anderseniškų vaikučių,

kurie pasakytų, kad karalius nuogas. Daugeliu atvejų kritikos žanras virto reklamos žanru. Be abejo, Lietuvoje esama ir grynuoliško meno, bet jis menkai matomas, į spaudą ar TV ekraną prasimuša per vargus. Žmonės nudžiugo, kai LTV išdrįso surengti konkursą „Triumfo arka“ operos vokalo atstovams! Ar daug tokios paramos didžiajam menui?

Ačiū Dievui, tiek sostinėje, tiek provincijoje dar tebesilaiko kultūros entuziastai, kurie puoselėja mėgėjišką meną. Norint išgirsti geros muzikos, galima nueiti į valstybinės filharmonijos koncertus.

Ar gali mūsų kultūra išlikti savita, atsilaikyti prieš globalizmo, kosmopolitizmo presą? Klausimas labai problemiškas. Juk esama juodų pranašautojų, kad per gerą šimtmetį išsivaikščios ir lietuvių tauta. Labai nenoriu tuo tikėti. Gal kažką sukratys, kažką gera pasiūlys pasaulį apėmusi ekonominė krizė, kuri liudija, kad vartojimo ideologija turės save pakoreguoti.

Kas Jums šiandien atspindi Jūsų vaikystės veidrodyje, ką ilgiausiai išsaugojote iš jos kaip savo gyvenimo esmę?

Jaunas žmogus galvoja apie ateitį, jis puoselėja svajones. Pagyvenęs žmogus neretai atsigręžia per petį, grįžta į patį šviesiausią savo gyvenimo

tarpsnį – vaikystę, atsiduoda prisiminimams. Vargu ar galima surasti svarių žodžių, norint nusakyti vaikystės svarbą kiekvieno žmogaus vertybių, pasaulėjautos, charakterio formavimui. Kiekvienos kartos vaikystė labai skiriasi, tačiau ji visada šviesi, nekalta, nepaprastai smalsi. Aš laimingas, kad užaugau lietuviškame kaime, kuris pergyveno išitvirtinimo viensėdžiuose metą. Žmonės statėsi namus, puošė sodybas, veisė sodus, kūrė naujus kaimynystės santykius. Gyveno kur kas kukliau, negu šiandien gyvenam, tačiau drįsčiau teigti, kad buvo laimingesni, suaugę su gamta. Miesto žmogus metų metais nemato, kaip už miško kyla saulė, kaip už kito miško leidžiasi. Jis neišivaizduoja, kaip jaučiasi žmogus, vidury lauko užkluptas perkūnijos. Jis nėra matęs, kaip pavasarį nuo pelenėlių žiedų paraudonuodavo ištisos pievos, negirdėjo, kaip vasarą rugiuose savo balsą skardino grietinė. Visa tai jau Lietuvoje išnyko ir niekada nebegrįš, kaip nebegrįžta ir mūsų vaikystė. Tačiau vaikystė visuomet išlieka balzamu ir sunkiausiomis akimirkomis, ir žmogus, ją prisimindamas, įgyja naujų jėgų, naujo noro gyventi ir dirbti.

Ką išsinešiau, ką išsaugojau iš vaikystės? Kai šiandien beveik kasdien pranešama apie milijoninius aferistus, prisimenu... Kartą bežaisdamas su kaimynų vaikais, po stalu radau penkis centus. Paspėjęs kišenėje, parbėgau namo. Naktį neužmigau. Ryto metą vėl nubėgau pas draugus, vėl palindau po stalu ir „radau“ penkis centus, kuriuos atidaviau kaimynei tetai. Niekas taip ir nesužinojo, kad per tą parą aš save nugalėjau, patyriau vidinę pamoką visam gyvenimui. □